

ارتش جمهوری اسلامی ایران
سازمان حفظ آثار و نشر ارزشهای دفاع مقدس

اروند

مؤلفین :

مجتبی نیک رهی - محمد رضا نیک رهی

سرنشانه	: نیک رهی، محمدرضا، ۱۳۴۰
عنوان و نام پدیدآورنده	: ارونند / مؤلفین محمدرضا نیک رهی، مجتبی نیک رهی.
مشخصات نشر	: تهران، سازمان حفظ آثار و نشر ارزشهای دفاع مقدس ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰
مشخصات ظاهری	: ۴۴۷ ص: مصور، عکس
شابک	: ۷۰۰۰ ریال: ۹-۶-۹۰۲۹۳-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
موضوع	: میدان‌های جنگ - ایران - اروندرود
موضوع	: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹، ۱۳۶۷ - میدان‌های جنگ
موضوع	: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹، ۱۳۶۷ - نبردها
شناسه افزوده	: سازمان حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس ارتش جمهوری اسلامی ایران
تابندی	: ۱۳۸۹ ف ۴ لا ۹ ن / DSRT1۷۲
رده‌بندی	: ۹۵۵/۵۳۷
شماره ثبت کتابخانه ملی	: ۲۱۳۵۵۶۷

ارونند

مؤلفین: محمد رضا نیک رهی، مجتبی نیک رهی

ویراستاری: سید بهزاد میرزایی

صفحه آرایی: حامد مهدوی

طرح روی جلد: حسین حجتی فرید

نوبت چاپ: اول

سال چاپ: ۱۳۹۱

شمارگان: ۱۰۰۰ (نسخه)

چاپ، لیتوگرافی، صحافی: چاپخانه کوروش

شابک: ۹-۶-۹۰۲۹۳-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۷۰۰۰ ریال

ناشر: انتشارات سازمان حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس ارتش جمهوری اسلامی ایران

اسلامی ایران تماس با انتشارات: ۸۱۹۵۴۱۱۱

فهرست مطالب

سخن ناشر:.....	۹
مقدمه.....	۱۳
فصل اول : جغرافیای طبیعی رودخانه اروندرود.....	۲۱
فصل دوم: سوابق تاریخی اروندرود.....	۳۰
بخش اول: بررسی سابقه تاریخی اروندرود از دوره امپراتوری عثمانی	۳۰
گفتار سوم: بررسی و تجزیه و تحلیل عهدنامه مرزی و حسن همجواری ۱۹۷۵ میلادی.....	۴۸
گفتار سوم: رژیم حقوقی اروندرود.....	۶۱
گفتار چهارم: بررسی دلائل دولت عراق برای لغو عهدنامه ۷۱	۷۱
گفتار پنجم: جنگ تحمیلی و اجرای عهدنامه ۱۹۷۵ میلادی.....	۸۵
گفتار ششم: محاصره دریایی ساحل عراق توسط ایران.....	۸۹
گفتار هفتم: بازرسی کشتی‌های بی‌طرف - تمهیدات چاق جنگی و دلائل عراق برای توجیه شروع جنگ تحمیلی.....	۹۳
نقض ماده سوم عهدنامه.....	۱۰۹
گفتار هشتم: قطعنامه ۵۹۸ و آتش‌بس (حالت نه جنگ نه صلح) در جنگ ایران و عراق.....	۱۱۱
فصل سوم: روش‌های تقسیم رودخانه به عنوان مرز.....	۱۴۴

فصل چهارم: بررسی مختصر چند عملیات صورت گرفته در جنگ

تحمیلی در محدوده ارون درود و حوالی آن ۱۹۹

گفتار اول: عملیات ثامن الائمه^(ع) ۱۹۹

گفتار دوم: عملیات بیت المقدس ۲۳۰

گفتار سوم: عملیات رمضان ۲۹۱

گفتار چهارم: عملیات والفجر ۸ ۲۹۹

گفتار پنجم: عملیات کربلای ۴ ۳۲۰

گفتار ششم: عملیات کربلای ۵ ۳۳۱

فصل پنجم: تغییر مسیر آبراه ارون درود ۳۵۲

گفتار اول: مشکلات اجرایی طایع عراق و تغییر اهداف آن ۳۵۵

گفتار دوم: مغایرت طرح تغییر مسیر ارون درود با عهدنامه ۱۹۷۵ میلادی

..... ۳۶۲

گفتار سوم: طرح تغییر مسیر ارون درود ناقض حقوق بین الملل ۳۶۷

باب اول: غیر قانونی بودن تغییر مسیر آبراه هر رامستان از کشور دیگر

..... ۳۶۹

باب دوم: عقاید علمای حقوق در مورد صلاحیت دولت‌ها در تغییر مسیر

رودخانه‌های بین المللی ۳۷۱

گفتار چهارم: رویه‌های قضائی ۳۷۶

باب اول: رویه‌های قضائی داخلی ۳۸۶

باب دوم: رویه قضائی بین‌المللی ۳۸۹

گفتار پنجم: تصمیمات گرفته شده در نهادها و کنفرانس‌های بین‌المللی

..... ۳۹۲

باب اول: انسیتیوی حقوق بین‌الملل ۳۹۲

باب دوم: مؤسسه حقوق بین‌الملل ۳۹۶

سازش: نظر عراق در مورد تغییر مسیر رودهای بین‌المللی ۴۰۰

باب اول: استناد به وجود وضع ضروری ۴۰۵

فهرست منابع به تفکیک هر فصل ۴۳۳

نکته اشاره:

جای جای این سرچشمه، یادآور خطرات و مخاطرات فراوانی است که ریشه در باورها، عقاید، فرهنگ و آموزه‌های دینی ما دارد.

نام زیبای «اروند» و آنچه بر آن گذاشته شده، نمی‌توان در یک کتاب به گونه‌ای که در خور شأن این بخش از سرزمین ولایی ما است جمع‌آوری، تحلیل و تفسیر نمود.

برای شناخت اروند، عبرت‌ها و آموزه‌هایی که از این منطقه در فرهنگ ایران زمین به یادگار مانده است، باید در کنار آن زیست،

نه اینکه آن را فقط وصف نمود. به همین دلیل، اروند را، آنهایی که در کنار اروند گلوله‌های توپ و خمپاره را در قلب خود احساس کرده‌اند، بهتر می‌شناسند.

اروند را کسانی که در شب و روز، صدای آژیر گلوله‌ها یا تیر می‌شناسند.

آنها اروند را می‌شناسند، دیگر وجبی از آن را معامله نمی‌کند و برای حفظ آن پای بر مذاکره هم نمی‌نشینند. هشت سال دفاع مقدس، مثالی برای ادعای ماسی باشد. آنکه با موقعیت و اهمیت اروند آشنا باشد، می‌داند که با حفظ، تثبیت و تحکیم آن، انتقال این باور به جهانیان است که این بخش از سرزمین ایران، بخش جداناشدنی آن است که برای حفظ آن، هفتاد و پنج میلیون نفر آماده جانفشانی می‌باشند.

در دوران هشت سال دفاع مقدس، این تجربه تاریخی برای جهانیان به ارمغان آورده شد که ایرانی جماعت، اگر دستاش قطع پاهایش با تیر ترکش جدا و چشمانش کور شود، محال است برای

یک وجب از خاک کشورش پای میز مذاکره بنشیند! تا این باور
به وجود آمد، قطره‌های خون زیادی از رزمندگان اسلام بر زمین
ریخته شد.

شایسته است دست، بازو، پیشانی و میانه ابروی آن مردان
برای حفظ میهن از جان و سر خود گذشتند و تن به
شاید نداده، برسید و ستود!

شایسته است در آغاز این سطور یادآور شویم که این مطالب
برداشت و خاطره‌یک سالگره به دیار اروند است، نه سفر
کرده‌ای که به قصد سیاحت و آسردگی تن به آنجا مسافرت کرده
باشد، بلکه سفر کرده‌ای که جان خود در طبق اخلاص گذاشته

تا در پای اروند به مسلخ برود و وجدان‌های پهلوانان جهان را به
این نکته معطوف کند که تعداد بی‌شماری ایرانی وجود دارد که
حاضرند برای اروند و صدای زیبای آب‌های آن جانفشانی کنند.

او آنچه دیده، نوشته است و یقین دارد که در همه جای ایران

حضور نداشته که تمام صحنه اروند را تصویر و تجسم کند. او

سرباز بی ادعایی است که تلاش سایرین را پاس می‌دارد و زحمات
 آنها را می‌ستاید. سازمان حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس
 ارتش، اگرچه به نواقص و کمبودهایی اذعان دارد، اما تلاش
 مخلصانه جناب سرهنگ نیک‌رهمی را نیز می‌ستاید. از سویی دیگر
 حتی مسلم خود می‌داند که به دلیل التزام و وفاداری به آرمان‌های
 انقلاب، از همه کسانی که قلم، قدم یا جان و روحی را در این راه
 فدا کرده‌اند، بزرگ‌تر و استعدا دارم نواقص، کمبودها یا
 هرگونه اطلاعات و اخبار تکمیلی را به این سازمان ارسال کنند تا
 در چاپ‌های بعدی لحاظ گردد.
 در پایان، به روح پر فتوح همه شهیدانی که در این خطه بر
 زمین افتاده‌اند تا ایرانی جماعت، که شیشه عاری است، بر زمین
 نیافتد، درود فرستاده و درخواست هدیه حمد و سوره صلوات
 می‌نمایم.

و من الله التوفیق
 سرتیپ ۲ ستاد حسن سیفی

دولت عراق در ۱۷ سپتامبر ۱۹۸۰ میلادی، عهدنامه مرزی و حسن هم‌جواری ۱۹۷۵ میلادی بین ایران و عراق را به طور یک‌جانبه لغو کرد و سپس نیروهای نظامی آن کشور در ۲۱ سپتامبر همان سال، از طریق زمین و هوا، دریا به ایران حمله نمودند و به این ترتیب، جنگ تحمیلی آغاز شد. عهدنامه مذکور، پیرو مذاکراتی که بین ایران و عراق در جریان کنفرانس تهران عضو اوپک در مارس ۱۹۷۵ میلادی در شهر الجزیره صورت گرفت، منعقد گردید. دولت‌های ایران و عراق با انعقاد این

عهدنامه، سه پروتکل و ضامنه آنها و نیز چهار موافقتنامه تکمیلی، به اختلافات مرزی دیرپای خود خاتمه دادند. اختلافات مرزی ایران و عراق به طور عمده مربوط به اروندرود بود و عهدنامه مذکور با تعیین خط «تالوگ» به عنوان مرز دو کشور در این برابر بین المللی، اختلاف را از میان برداشت.

عهدنامه ۱۲۷۵ میلادی، تمام حقوق مسلم ایران را تأمین نمی کرد و تعیین خط «تالوگ» به عنوان مرز دو کشور در اروندرود، امتیاز جدیدی برای دولت ایران محسوب نمی گردید؛ زیرا:

۱- دولت ایران عملاً از سال ۱۹۶۹ میلادی، براساس خط «تالوگ» عمل می کرد و عهدنامه مذکور، حقوق جدیدی برای ایران کسب نکرد؛ بلکه تنها بر وضع موجود صحه گذاشت.

۲- اصل «تالوگ» یکی از اصول پذیرفته شده در حقوق بین الملل عمومی می باشد که حقوق مذکور در آن، در مورد

رودخانه‌های مرزی، برای تمام کشورها به رسمیت شناخته شده و عراق نیز این اصل حقوق بین‌الملل عمومی را پذیرفته است.

۳- دولت‌های ایران و عراق نمی‌توانستند در عهدنامه ۱۹۷۵ میلادی خلاف اصل مذکور را بپذیرند؛ چون در این صورت عهدنامه فاقد اعتبار می‌گردید. زیرا طبق ماده ۵۳ کنوانسیون وین ۱۹۷۸ میلادی در مورد حقوق معاهدات، هر عهدنامه‌ای که در زمان انعقاد یک اصل لازم‌الرعايه حقوق بین‌الملل عمومی تعارض داشته باشد، فاقد اعتبار است. عهدنامه مذکور، شش سال بعد از کنوانسیون فوق منعقد گردید.

دولت ایران در مقابل اصول «تالوگ» قسمتی از اراضی خود را

در قلمرو زمینی به عراق واگذار کرده است. به موجب ماده یک پروتکل مربوط به علامتگذاری مجدد مرز زمینی بین ایران و عراق، مرز زمینی بین دو کشور بر اساس پروتکل استانبول

۱۹۱۳ میلادی و صورتجلسات کمیسیون تحدید حدود ایران و

عثمانی ۱۹۱۴ میلادی تعیین گردیده است و همان‌طور که گفته

شد، پروتکل استانبول و صورتجلسات منضم به آن، حدود هفتصد مایل مربع از اراضی متعلق به ایران را به دولت عثمانی واگذار کرده است.

در سال ۱۹۷۵ میلادی، ایران از نظر نظامی قوی‌تر از عراق بود و از نظر موقعیت منطقه‌ای و بین‌المللی در وضع بهتری قرار داشت و عراق نه در میدان جنگ می‌توانست موفقیتی به دست آورد و نه میدان سیاست. با این حال، دولت ایران از موقعیت استفاده نکرد، بلکه به عهد رژیم عراق با وجود ضعف نظامی و انزوای سیاسی حداکثر بهره‌برداری نمود.

عهدنامه ۱۹۷۵ میلادی، علاوه بر اینکه برای رژیم عراق امتیازات ارضی به ارمغان آورد، موقعیت متزایل بشم بعث را نیز تثبیت و تحکیم نمود. اهمیت این عهدنامه برای رژیم عراق به آن اندازه بود که صدام حسین در سخنرانی خود در مجمع ملی عراق در ۱۷ سپتامبر ۱۹۸۰ میلادی، انعقاد عهدنامه ۱۹۷۵ میلادی را یک پیروزی بزرگ برای مردم عراق و شخص خود دانست و گفت که

این عهدنامه امنیت، وحدت ملی و ارتش عراق را نجات داده است.

با این حال، رژیم عراق عهدنامه‌ای را که این همه مزایا و منافع برای ملت و دولت عراق به همراه داشت، به طور یک‌جانبه لغو کرد. در یک‌جانبه عهدنامه برخلاف مقررات حقوق بین‌الملل، نام آن را از منشور ملل متحد و مصداق نقض مفاد کنوانسیون وین ۱۹۶۹ میلادی می‌باشد. به موجب بند ۲ ماده ۶۲ کنوانسیون مذکور، عهدنامه‌های مزبور را نمی‌توان لغو کرد.

بهبانه‌ها و دلایل رژیم عراق برای لغو عهدنامه ۱۹۷۵ میلادی، تماماً بی‌اساس و صرفاً سرپوششی بر مقاصد توسعه طلبانه رهبران بعثی عراق است. سخنان مقامات عراقی شکی در این مورد باقی نمی‌گذارد که این بهانه‌ها برای بازگشت به حالت قبل از سال ۱۹۷۵ میلادی می‌باشد. عراق در پشت این بهانه‌ها هدف دیگری نیز داشت. امروز مسلم شده است که عراق برای اینکه بتواند در منطقه موقعیت خاصی به دست آورد، با تصور اینکه پس از

پیروزی انقلاب اسلامی، ارتش جمهوری اسلامی ایران از هم
 متلاشی شده است، به اشاره ابرقدرت‌ها و برای تضعیف انقلاب
 اسلامی در منطقه، و به خیال پیروزی وسیع، به مرزهای ایران
 تجاوز کرد و به زور متوسل شد. در صورتی که نه تنها به موجب
 مقررات عهدنامه ۱۹۷۵ میلادی، بلکه بر اساس مقررات
 کنوانسیون‌های ۱۸۹۹ و ۱۹۰۷ میلادی، میثاق جامعه ملل،
 پیمان بریك - لوکس ۱۹۰۸ میلادی، پیمان لوکارنو ۱۹۲۵ میلادی و
 منشور ملل متحد، تسلط به طور جهت حل و فصل اختلافات منع
 گردیده است. رژیم عراق با این اقدام یک بار دیگر عدم پابندی
 خود را به اصول و مقررات حقوق بین‌الملل و عهدنامه‌ای که به
 امضای خود آن دولت رسیده است، به اثبات رساند.
 پذیرش قطعنامه ۸۹۵ شورای امنیت از طرف جمهوری اسلامی
 ایران و برگزاری دور اول مذاکرات با دبیرکل سازمان ملل متحد،
 منجر به برقراری آتش‌بس در جنگ هشت ساله عراق و ایران
 گردید. چندی بعد، مقامات عراقی طرح تغییر مسیر اروندرود را

ارائه دادند. طرح عراق برای تغییر مسیر اروندرود، نه تنها مغایر با
 عهدنامه مرزی و حسن هم‌جواری ۱۹۷۵ میلادی بین ایران و
 عراق می‌باشد، بلکه ناقض اصول و مقررات حقوق بین‌الملل نیز
 است. به موجب مقررات و اصول حقوق بین‌الملل، طرح مذکور
 در صورت اجرا، برای آن دولت مسئولیت بین‌المللی ایجاد خواهد
 کرد و دولت عراق مکلف به اعاده وضع اروندرود به حالت سابق
 آن (قبل از تغییر مسیر) و یا پرداخت غرامت و خسارت به ایران
 خواهد بود. از طرف دیگر، دولت ایران نیز به موجب مقررات
 حقوق بین‌الملل می‌تواند به اعاده وضع کامل اروندرود به
 حالت سابق آن، دست به انجام اقدامات مناسب بزند. دولت ایران
 همان‌طور که تا کنون مواضع مستند و قانونی خود را با قاطعیت
 حفظ کرده و بر آنها اصرار ورزیده است، باید به ضرورت طرح
 این مسأله توسط دولت عراق، در مذاکرات صلح قویاً بر این نکته
 تأکید کند که هیچ‌گونه تغییری را در خطوط مرزی خود نخواهد
 پذیرفت و از منافع اساسی خویش به هر نحو دفاع خواهد کرد.

در این کتاب سعی شده است ابعاد مختلف مسائل مرتبط با
اروندرو، چه از لحاظ تاریخی و چه از لحاظ جنگ تحمیلی، و
نیز مسائل پس از جنگ مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

محمد رضا نیک‌رهی

مجتبی نیک‌رهی